

ΜΙΑ ΧΩΡΑ ΜΕ ΚΟΜΠΟ ΣΤΟΝ ΛΑΙΜΟ

Βασίλη Καραποστόλη*

Όμοτίμου Καθηγητού Πανεπιστημίου Αθηνών

Η Ορθόδοξη Έκκλησία έχει σε κάθε εποχή τούς ζωντανούς μάρτυρες της παραδόσεώς της· έχει αυτούς που διατηρούν ένεργό τήν προσωπική κοινωνία μέ τόν ζώντα Θεό και δίνουν τήν άμεση μαρτυρία της παρουσίας τους μέσα στόν κόσμο.

Ποτέ πρίν στήν έλληνική κοινωνία δέν ήταν τόσο έντονη όσο σήμερα ή τάση δραπέτευσης τών ατόμων από τό παρόν. Καθώς οί δυσκολίες και οί όδύνες αυξάνονταν τά τελευταία χρόνια, φαινόταν ότι δέν υπήρχαν αρκετές δυνάμεις πού θά άντέτασσαν στό πραγματικό, μέ τά άγκάθια του, ένα αντίρροπο πραγματικό. Αντί γιά πραγματικές αντιδράσεις, κυριάρχησαν οί κινήσεις φυγής. Είδαμε ανθρώπους γιά τούς όποιους ή αγανάκτηση, μετά τό πρώτο ξάφνιασμα, δέν ήταν παρά ένας σπασμός πρίν από τήν παράλυση. Είδαμε έπειτα οικογένειες πού έδιωξαν τά παιδιά τους στήν άλλοδαπή, μέ μία βιασύνη πού έδειχνε τό πόσο βαρύ τούς φαινόταν νά αναδιοργανωθούν και νά προσπαθήσουν γιά τό καλύτερο υπό καθεστώς στενότητας. Ήταν, κυριολεκτικά, μία άτακτη φυγή. Παλαιότερα οί Έλληνες μετανάστευαν έπειδή φοβούνταν μήπως πεινάσουν. Στίς μέρες μας πολλοί μετανάστευσαν από φόβο πώς τό πιάτο τους στό έξής δέν θά ήταν και τόσο γεμάτο.

Δέν είναι αυτές οί μόνες ένδείξεις γιά τό πώς αντιμετωπίζονται σήμερα στήν χώρα μας οί δυσμενείς συνθήκες. Παρά τίς κάποιες διακυμάνσεις ως πρός τόν βαθμό της ή ένταση –έπειτα και από τήν

έμφάνιση της πανδημίας– πού προκαλείται από τήν άνεργία, τήν άνασφάλεια, τίς έγνοιες μέ τίς όποιες φορτώνει τήν πολιτεία ή εισροή προσφύγων και μεταναστών, τέλος, από τούς έπανερχόμενους βρυχηθμούς της τουρκικής πλευράς, συνολικά ή ένταση αυτή τείνει νά σχηματίση έναν κλοιό φτειαγμένο από ύλικά πολύ πιό σκληρά από άπλές, κακές συγχυρίες. Γι' αυτό και περισφίγγει τά άτομα. Έναν κλοιό ή τόν λύνει κανείς, ή φαντάζεται πώς τόν λύνει ή πασχίζει νά ξεχάση πώς υπάρχει. Άγγίζει τό όριο ενός ιστορικού και ψυχολογικού παραδόξου τό ότι ή τρίτη έκδοχή έπεκράτησε τόσο γρήγορα στήν χώρα μας.

Ένα αυξανόμενο τμήμα του πάλαι ποτέ «γειωμένου» πληθυσμού δέν θά 'θελε τώρα ούτε καν νά πατάη σ' αυτή τήν κακοτράχαλη γή, προσδοκώντας νά μεταπηδήση σ' ένα περιβάλλον νοερό και άέρινο. Έχει τήν εύκαιρία νά τό κάνη. Του τήν δίνουν κάποιοι δορυφόροι και κάποια καλώδια μέ τά όποια τό ζορισμένο μυαλό μπορεί διά μιας νά βρεθή μέσα σε κύματα πού φωσφορίζουν, μέσα σε φευγαλέες, έγχρωμες εικόνες. Ένας μηχανισμός του «άέρα» πήρε έναν λαό ζυμωμένο μέ τά αισθητά και τίς άνάγκες τους και τόν περιφέρει

* Τό τελευταίο βιβλίο του Βασίλη Καραποστόλη είναι τό «Μούσες έναντίον Σειρήνων - ό γόνιμος άνθρωπος σε έναν άγονο κόσμο». Κυκλοφορεί από τίς έκδόσεις Πατάκη.

συνεχῶς σ' ἓναν κόσμο φασμάτων. Θά πῃτε πῶς αὐτό κάνουν τά μαζικά μέσα ἐνημέρωσης παντοῦ στὸν κόσμο. Ἔχει σημασία ὅμως τὸ γεγονός ὅτι στήν Ἑλλάδα ἡ μέση ὠριαία τηλεθέαση εἶναι ἀπὸ τίς μεγαλύτερες στήν Εὐρώπη. Σέ μία χώρα πού οἱ ἀναστατώσεις καί ἡ φτώχεια τήν παραμονεύουν ἀδιάκοπα, τό νά ἀποσπᾶται ὁ πληθυσμός ἀπὸ τό πεδίο τῆς ἀνάγκης γιά νά περιοδεύη νοερά ἀπὸ ἐντυπώσεις σέ ἐντυπώσεις καί νά χάνεται μέσα στήν ἐναλλαγῆ τους, αὐτό δέν μπορεῖ παρά νά ἰσοδυναμῆ μέ ἄρνηση νά δεχθῆ τήν ζωῆ μέ ὅ,τι κομίζει. Καί ἀφοῦ τήν ἀρνεῖται δέν ἐνδιαφέρεται νά τήν ἀλλάξῃ, ἀλλά νά τήν ὑποκαταστήσῃ μέ ἄλλη. Ἀναπόφευκτα, προβάλλουν δύο ἐπιλογές. Ἔχουμε νά διαλέξουμε ἀνάμεσα σέ μία ζωῆ πού ἄν καί δύσκολη ὑπόσχεται στούς κοπιῶντες ὀρισμένες χαρές, καί σέ μία ζωῆ πού ὑπόσχεται στούς φυγόπονους μία καί μόνη εὐχαρίστηση: Τό ξεστράτισμα τοῦ νοῦ, τό ξεγλύστρημα ἀπὸ κάθε ὑποχρέωση.

Δέν τίθεται φυσικά ζήτημα πιά ἀπὸ τίς δύο προτάσεις εἶναι πιό δελεαστική. Προφανῶς ἡ ροπή πρὸς τό εὐκολώτερο καί πιό ἄμεσο εἶναι ἰσχυρότερη. Οἱ ἄνθρωποι ὅλο καί λιγώτερο ἐνδιαφέρονται γιά τά κατοπινά, αὐτό εἶναι ἄλλωστε καί τό κεντρικό ἀξίωμα τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ. Ὁ ἴδιος ὁ πολιτισμός τούς λέει νά μὴν τὸν ἐμπιστεύονται καί πολὺ: Δέν ἀντέχει νά διαρκέσῃ, ὁπότε ἄς πάρῃ ὁ καθένας ὅ,τι προφταίνει. Τά μαζικά μέσα σπρώχνουν τό ἄτομο νά εὐχαριστηθῆ μέ τά προσωρινά, ἔτσι ὅμως, τήν ἴδια στιγμή, ὑπονομεύουν τόσο τήν ἱκανότητα τοῦ ἀτόμου γιά εὐχαρίστηση ὅσο καί τήν δική τους ἱκανότητα νά τὸν προμηθεύουν ἀδιάκοπα μέ ἀντικείμενα πού θά τὸν τέρπουν. Ἡ αἴσθηση τοῦ ἐ-

φήμερου κατατρῶει τό σύστημα τῶν εἰκόνων. Ἄπαξ καί παρουσιασθῆ στήν ὀθόνη ἓνα θελκτικό πρᾶγμα ἢ κατάστα-ση ἢ καί πρόσωπα, συνοδεύεται ἀπὸ τήν ὑποψία - πού γρήγορα γίνεται βεβαιότη-τητα - ὅτι ἓνα ἄλλο θά τό διαδεχθῆ συν-τομότατα. Ἐπομένως ἐνῶ ὁ θεατής προ-τρέπεται νά τό ἐμπιστευθῆ, ἀπ' τήν ἄλ-λη εἰδοποιεῖται, ἔμμεσα, νά κρατᾶ καί μία ἐπιφύλαξη. Ἀπὸ τίς πολλές μερικές ἐπιφυλάξεις ἐκκολάπτεται στό τέλος ἡ ἀνία. Εἶναι τό φόβητρο γιά τήν τηλεόρα-ση καί γιά ὀλόκληρο τὸν μηχανισμό τῆς σύγχρονης ψυχαγωγίας. Ὅσες παραλ-λαγές καί ἀνανεώσεις στά προϊόντα τους καί νά ἐπινοήσουν οἱ ἔμποροι τῶν ἐντυπώσεων, ὁ κίνδυνος τοῦ κορεσμοῦ διατηρεῖται. Μάλιστα μεγαλώνει, ἐφ' ὅσον ἡ ἀβεβαιότητα γιά τίς πωλήσεις ἐξωθώντας σέ ὅλο καί μεγαλύτερη ἐπι-τάχυνση τήν διαδοχῆ τῶν προϊόντων, πιέζει τὸν ἐγκέφαλο νά τρέχῃ στήν ἴδια γραμμῆ, γεγονός πού γρήγορα τὸν κου-ράζει. Ὡς γνωστόν τό πιό εὐπαθές τμή-μα τῆς διανοίας σήμερα εἶναι ἡ προσο-χή. Ὅλοι οἱ σχεδιαστές πωλήσεων ἐνδι-αφέρονται σφόδρα γι' αὐτήν καί ἐπειδὴ ὅλοι τήν διεκδικοῦν ἀνταγωνιζόμενοι, τήν ἐξαντλοῦν. Ὅπως ἐνδέχεται νά συμ-βῆ κάποιος νά βαρεθῆ ὅταν γιά λόγους συμφέροντος διάφοροι τὸν κολακεύουν ἐπιδεικτικά. Ἔρχεται, ἄραγε, κάποια στιγμή πού ὁ θεατής - μῆλον τῆς ἔριδος νοιώθει πῶς τὸν ὑποτιμοῦν κι ἔχει τήν διάθεση νά ἀντιδράσῃ; Ἴδου τό κρίσιμο ἐρώτημα.

Σ' ἓνα σημαντικό βαθμὸ ἡ τροπῆ πού θά πάρουν τά πρᾶγματα στίς κοινωνίες τοῦ καιροῦ μας θά ἐξαρτηθῆ ἀπὸ τήν ἀπάντηση πού θά δοθῆ. Τά στοιχεῖα δέν εὐνοοῦν τήν αἰσιόδοξη ἄποψη. Ἀλλά τό ζήτημα δέν μπορεῖ - καί δέν πρέπει - νά κλείσῃ μέ τήν ἀπλή καταγραφή τῆς πα-

θητικότητας του σημερινού ανθρώπου. Άλλωστε, ή ίδια ή νευρική φύση που διακατέχει τους παραγωγούς γενικά της διασκέδασης δείχνει πώς θά ήταν άσύνετο ή πελατεία νά θεωρηθή υπερβολικά χειραγωγίσιμη. Όλο καί κάτι δουλεύει ύπογειώς, μέχρι κάποια στιγμή νά ανατρέψη τίς εκτιμήσεις. Για τόν λόγο αυτό ακριβώς καί ή διαφήμιση ανασκευάζει κάθε τόσο τίς μεθόδους της καί ψάχνει άγωνιωδώς για έργαλεία πιό άποδοτικά. Είναι ένδεικτικό ότι ή ευρωπαϊκή νομοθεσία ύποκύπτοντας σέ πιέσεις έτσιρειών επέτρεψε πρόσφατα τήν αύξηση του ποσοστιαίου χρόνου διαφήμισης στίς τηλεοπτικές εκπομπές. Έτσι, σέ κάθε ώρα εκπομπής ό τηλεθεατής θά αναγκάζεται νά δει καί ν' άκούση περισσότερα μηνύματα, μετατρεπόμενος σέ πειραματόζωο ως προς τήν «χωρητικότητα» της πρόσληψης καί της μνήμης του.

Δέν ξέρουμε τί διεργασίες θά συντελεστούν στον ανθρώπινο εγκέφαλο. Τουλάχιστον όμως ξέρουμε ότι μέσα στην ψυχή, ευρύτερα, έχουν έγγραφη απαιτήσεις που δέν είναι εύκολο νά ικανοποιηθούν μέ όπτικά καί άκουστικά τεχνάσματα. Άς φέρουμε στον νοΰ μας μία σκηνή από τήν καθημερινή ζωή σέ ένα χωριό ή μία κωμόπολη της χώρας μας. Βρισκόμαστε σ' ένα από εκείνα τά καφενεία που κάποτε έσφυζαν από τίς κουβέντες μεταξύ των θαμώνων. Τώρα οι λίγοι άνδρες που κάθονται στά τραπέζια είναι σιωπηλοί καί στραμμένοι σ' έναν άπ' τους τοίχους άπ' όπου, στερεωμένο κατάλληλα, τό «κουτί» μέ όλα τά νέα του πλανήτη μέσα του, φωνάζει, θυμώνει, ή χαχανίζει, χωρίς νά προκαλή στό κοινό του μία αντίστοιχη έξαψη. Έντυπωσιάζει ή διαφορά ανάμεσα στό ύφος του πομποΰ καί σ' εκεί-

νο του δέκτη καί κάποιος που θά τήν έβλεπε πρώτη φορά ίσως σκεφτόταν πώς μεταξύ τους άποκλείεται νά συναφθή μία σχέση διαρκείας. Όστόσο, ή σχέση αυτή έδραιώθηκε. Είναι μία σχέση έξάρτησης μέσα από τήν άπάθεια. Πάνω στά πρόσωπα των θαμώνων δέν ύπάρχει κάτι που νά δείχνει πραγματική διέγερση του ενδιαφέροντος. Είναι σαν νά έχη περάσει μία μεμβράνη άτονίας πάνω από τό ανάγλυφο της όψης τους. Καί είναι μελαγχολικό νά τό παρατηρή κανείς, ακριβώς διότι τά ίδια αυτά χαρακτηριστικά του προσώπου δείχνουν πώς ή ζωτικότητα δέν είναι άπούσα, έχει μόνο ανασταλή, έχει μπή στην άκρη. Οι ίδιοι αυτοί άνθρωποι που σέ άλλες στιγμές κινούνται, μιλούν ή χειρονομούν μ' έναν τρόπο πηγαίο, τώρα κάθονται σαν άγκυλωμένοι στίς καρέκλες τους για νά δούν στην όθόνη αυτά που γίνονται καί λέγονται έρημη τους καί που τά παρουσιάζουν σαν συμβάντα τά όποια θά πρέπη όπωσδήποτε νά έχουν ύπ' όψιν τους. Ένα εγκλημα, μία πυρκαγιά, τό κόψιμο της κορδέλλας σέ κάποια εγκαινία από κάποιο επίσημο, ή ή τελευταία άφιμαχία μεταξύ συμπολίτευσης καί αντιπολίτευσης.

Σύμφωνα μέ μία διάσημη ρήση, πολιτική είναι ή τέχνη του νά κάνης νά μήν ενδιαφέρονται οι άνθρωποι γι' αυτά που τους άφορούν. Η τηλεόραση, μέ τήν δική της πολιτική, παραλλάσσει αυτόν τον κανόνα. Θέλει νά κάνει τους ανθρώπους νά νομίζουν πώς όσα τους δείχνει τους άφορούν. Πώς τό επιχειρεί; Μέ τό νά ρίχνη μπροστά στά μάτια τους πλάνα μέ δείγματα ζωής. Υπόσχεται πώς από τά δείγματα θά πάη στην συνέχεια σέ μία ευρύτερη παρουσίαση, πλύν όμως αυτό δέν θά γίνη ποτέ. Δέν θά γίνη διότι

δέν είναι στην φύση αυτού του μέσου να οδηγηται σε συνθέσεις, και να διευκολύνει την εξαγωγή συμπερασμάτων. Τό πάν είναι να συνεχίζεται ή ροή της μετάδοσης. Μέσα σε μία ροή δέν συγκρατείται τό παραμικρό. Τό ένα φέρνει τό άλλο, αυτό είναι όλο. Κι αν είναι έτσι, τότε τί νόημα έχει να πη κανείς κάτι γι' αυτό; Μοιάζει μάταιο να βάλεις λόγια πάνω σε πράγματα που κυλάνε συνέχεια, που τρέχουν μέχρι να έλθει ή νύστα, ο ύπνος και τέλος ή νέκρωση. Σάν ανακούφιση από την ακατάπαυστη κίνηση για την κίνηση.

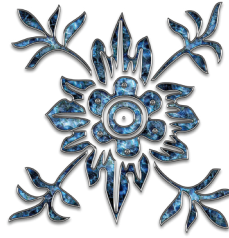
Παραμένει δύσκολο να φαντασθούμε τον ήθελημένο θάνατο της συνείδησης των Έλλήνων. Αποτελεί γεγονός ότι ή ψυχική και ήθικη κληρονομιά από τις προηγούμενες γενιές, - για την ακρίβεια ό,τι απέμεινε απ' αυτή - δέν ευνοεί την παραίτηση και τό βύθισμα στην άπραξία. Κατά τις δηλώσεις τους οι Έλληνες εξακολουθούν να θέλουν να είναι κύριοι του έαυτού τους, πράγμα που μπορεί να χαρακτηριστεί βαυκάλισμα ως ένα βαθμό ή, αντίθετα, μία ενδόμυχη αντίσταση απέναντι στις άρρώστειες της ψυχής στις όποιες, κατά τ' άλλα, παραδίδονται. "Ας μείνουμε στο τελευταίο. Η χειρότερη πάθηση για έναν λαό που κρατήθηκε επί αιώνες στην ζωή με τό όξυγόνο της γλώσσας, είναι να μην έχει λόγια για να έκφραση αυτό που βλέπει ή αυτό που σκέπτεται. Οι θαμώνες του καφενείου, αυτοί που άλλοτε διηγούνταν ιστορίες, σχολίαζαν πράξεις ή καμώματα συντοπιτών ή και δημοσίων προσώπων, ή φιλονικούσαν επιστρατεύοντας ό,τι πιό εύστοχο μπορούσε να βγη από τά αυλάκια του μυαλού τους, τώρα μένουν βουβοί, ή τό πολύ-πολύ να μηρυκάσουν κάτι που τό δανείστηκαν από τά δελτία ειδήσεων. Άλλοτε, μέσα στα σπίτια, στα

μαγαζιά και στις πλατείες, ή γλώσσα ανασκεύαζε τά συμβάντα. Ήταν μία παράδοση, ένα καθημερινό τελετουργικό, ένα πάθος με τό όποιο ή προφορικήτητα εμπλούτιζε τον δημόσιο βίο, κι έφερνε τον λαϊκό άνθρωπο εκεί απ' όπου τον έδιωχνε ή εξουσία. Σήμερα, με την υποχώρηση της γλωσσικής έκφρασης, αυτό τό δυναμικό άχρηστεύεται. Προφανώς, αυτό δέν μπορεί να μείνει χωρίς γενικώτερες συνέπειες.

Είναι αντιφατικό να λέγεται ότι ή χώρα έχει επείγουσα ανάγκη από την ενεργοποίηση του πληθυσμού και από την άλλη ο πληθυσμός να αναλώνεται σε θεάματα και άκροάματα σε βαθμό που να φαίνεται ότι τά έννοει ως «φάρμακα» για την δυστυχία ή και για την πλήξη του. Θα ήταν έντελως άνεδαφικό να περιμένουμε να περιορίσει δραστικά και σε σύντομο διάστημα αυτή την έξαρτηση, που είναι ταυτόχρονα και αυθυποβολή. Η τηλεόραση, όπως και τό διαδίκτυο, είναι πλέον όργανικό μέρος της τοξινωμένης σύγχρονης ζωής. Δέν έχει νόημα να εξαντληται κανείς σε μομφές έναντιον του ψυχαγωγικού και ψευδο - ιαματικού μηχανισμού που αιχμαλώτισε δολίως τά πλήθη, ούτε και σε έλεεινολογίες για τούς εύάλωτους «χρήστες», προδομένους από την μαλθακή τους θέληση. Πολύ πιό γόνιμο θα ήταν να αναπτυχθή μία δραστηριότητα αντιπερισπασμού. Να αναληφθούν πρωτοβουλίες ώστε ή μουνδιασμένη γλώσσα να αρχίσει και πάλι να δημιουργή εικασίες, συλλογισμούς, προτάσεις. Κατά πάσα πιθανότητα τό άποθεμα δέν έχει καταστραφή έντελως (παρ' όλους τούς άγγλισμούς και παρ' όλα τά εικονίδια που έκτοπίζουν τις λέξεις στα ψηφιακά μέσα). "Αν άνοιξουν κάποια περιθώρια στην όμιλία και την συνομιλία - με συνάξεις, με την φυσική άλληλοπα-

ρουσία τῶν ἀτόμων - εἶναι βέβαιο ὅτι αὐτό, καθιστώντας ζωηρότερους τοὺς πολίτες, θά ἔχη ἀποτελέσματα πιά εὐεργετικά ἀκόμη καί ἀπό μία μεγάλη εἰσροή χρηματικοῦ κεφαλαίου στήν πτωχευμένη χώρα μας. Δέν ὑπάρχει μεγαλύτερο κεφάλαιο ἀπό τήν προθυμία γιά δράση.

Ἀλλά στόν τόπο μας εἶναι ἓνας ὄρος ἀρχέγονος - ἀπό τήν ἡσιόδεια ἐποχή - πῶς δέν δρᾷ κανεῖς χωρίς νά μπορῇ νά στολίση μέ λόγια τήν δράση του. Ἡ γλῶσσα προεκτείνει τήν ὑπαρξή. Ἄς ἐλπίσουμε πῶς δέν θά συμβιβαστοῦμε μόνο νά ὑπάρχομε.

ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΧΩΡΑ ΜΑΣ

Νικολάου Π. Ζαΐρη

Ἀντιπροέδρου Ἀρείου Πάγου, ἑ.τ.

Γιά τήν σημερινή κρίση, οικονομική, πνευματική, πολιτική, ἐκκλησιαστική, κρίση τῆς Δικαιοσύνης καί ὅποιασδήποτε ἄλλης μορφῆς, πού διέρχεται ἡ χώρα μας, παρακλήθηκε ὁ γράφων, ἀπό τήν «ΕΝΩΜΕΝΗ ΡΩΜΗΟΣΥΝΗ», καί μέσα σέ ἀσφυκτικά χωρικά ὅρια, νά διατυπώση κάποιες σκέψεις καί προτάσεις, πού θά μπορούσαν νά προβληματίσουν τόν καθένα μας, καί κυρίως τοὺς θεσμικούς παράγοντες, γιά μία εὐνομούμενη κοινωνία. Εἰδικώτερα, ποιά μέσα θά μπορούσαν νά λειτουργήσουν θεραπευτικά, ὡς ἀντίδοτο, στό ἀναμφισβήτητο

αὐτό γεγονός, πού ταλαιπωρεῖ τήν ἀνθρωπότητα, ὅπως καί τήν πατρίδα μας. Γιατί εἶναι γεγονός, ὅτι ὑπάρχει κρίση ἠθικῶν ἀξιῶν, ἡ ὁποία δημιουργεῖται πάντοτε ἀπό τοὺς ἰσχυροὺς τῆς Γῆς, καί διαπιστώνεται κάθε στιγμή, ἀρκεῖ κάποιος νά παρακολουθήσει τά γεγονότα, καί τίς παγκόσμιες εἰδήσεις, ὅπως καί αὐτές στήν χώρα μας. Μέ τόν τρόπο αὐτό δημιουργεῖται φόβος, ἀνησυχία καί πανικός εἴτε ἀπό τήν αὐθαίρετη αὐξηση τῆς ἐνέργειας (πετρελαϊκή κρίση), εἴτε ἀπό τήν μὴ λελογισμένη αὐξηση τῆς τιμῆς τῶν ἀκινήτων καί κυρίως, ὄλων